

Nové využití Císařských lázní v Karlových Varech

Miloš Bělohávek

Úvod

V červnu tohoto roku byly v Karlových Varech po čtyřleté rekonstrukci slavnostně otevřeny Císařské lázně, které patří mezi nejvýznamnější balneologické památky v České republice. Budova, která je od roku 2010 chráněna jako národní kulturní památka, prošla náročnou konverzí, jež z původního lázeňského provozu vytvořila multifunkční kulturní a konferenční prostor.

Historie budovy

Císařské lázně v Karlových Varech jsou unikátním objektem v mnoha směrech. Jako národní kulturní památka jsou klíčovým svědectvím o zlaté epoše karlovarského lázeňství a svou zdobností a bohatou uměleckou výzdobou demonstrují význam a bohatství Karlových Varů na přelomu 19. a 20. století. Ještě větší kulturní a památkovou hodnotu má původní lázeňský provoz slatinných koupelí, který je dodnes nepřekonaný.

V době svého vzniku nabízela budova veškerý dostupný komfort, který tehdejší doba znala. V časech, kdy většina lidí žijících v bytových domech měla k užívání společnou toaletu, v lepším případě pro jedno podlaží, nabízely Císařské lázně splachovací záchody v každé koupelně a v každé veřejné části budovy. Zatímco většina obyvatel topila pouze v jedné místnosti v domě a pro vytápění se používalo stále téměř bez výjimky

Obr. 1. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, pohled od severozápadu, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

Obr. 2. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, pohled od severu, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

uhlí a dřevo, tak v Císařských lázních se mohli návštěvníci procházet po vyhřívaných podlahách. Všechny dobové noviny psaly o budově bez nadsázky jako o tom nejmodernějším, co tehdejší svět dokázal nabídnout.

Stejně tak s nadšením popisovaly unikátní systém pohybu van naplněných slatinou, které putovaly podzemím do vnitřního dvora a odtud se skrytými podlažními vsouvaly přímo do koupelen, kde se jako zázrakem vynořovaly z podlahy a po koupeli touto cestou opět v podlaze mizely. Poprvé v dějinách lázeňství tak nebyl host obtěžován obsluhujícím personálem ani všudypřítomným průvanem. Právě vysoká technická úroveň budovy umožňovala i rychlé odbavování lázeňských hostů. Během jednoho dne bylo možné poskytnout více než osmnáct set koupelí. Jen za pětiměsíční lázeňskou sezónu v roce 1898 tak Císařské lázně obsloužily bezmála tři sta tisíc klientů a městu Karlovy Vary se tak vstupní investice do budovy vrátily již po několika málo letech.

Modernost lázní a použité technologie jsou skoro až v protikladu k tomu, jak opulentně byla pojata výzdoba a architektonická podoba celé stavby. I když je většina budovy stavěna za pomoci betonu a ocelových nosníků, skrývají se tyto moderní materiály za fasádou monumentálního barokního francouzského zámku nebo opery. Úroveň vybavení a výzdoba interiérů odpovídá vkusu náročné klientely, na kterou se Karlovy Vary a Císařské lázně v dlouhém 19. století orientovaly.

Evropské lázeňství zažívalo na konci 19. a na počátku 20. století svůj vrchol. Evropská aristokracie a dobová elita považovala pravidelný pobyt v lázních za součást životního stylu a lázeňské procedury nabízely léčbu prakticky všech nemocí a neduhů. Ruku v ruce se složením klientely šel i všudypřítomný luxus, který vysoce převyšoval běžnou životní úroveň tehdejších obyvatel Evropy. Císařské lázně byly jako hlavní karlovarský lázeňský dům v pravém slova smyslu výkladní skříní moderny a přepychu a ani pozdější pozvolný úpadek po první a druhé světové válce nedokázal zakrýt význam a exkluzivitu této budovy.

Obr. 3. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, pohled od západu, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

Obr. 4. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, pohled od jihozápadu, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

Budova Císařských lázní sloužila svému původnímu účelu do přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století, kdy byl lázeňský provoz postupně utlumen a následně úplně zrušen. Poté zde bylo provozováno luxusní kasino; existovala i řada plánů na přestavbu a využití objektu pro potřeby hotelů, wellness a zábavních center. Po roce 2000 se nacházela ve velmi špatném stavu, který umocnila havárie vody na konci roku 2009, jež zcela zničila celé jedno křídlo stavby. Od té doby budova chátrala a sloužila pouze příležitostně pro kulturní účely.

Rekonstrukce objektu

V roce 2019 zahájil vlastník stavby Karlovarský kraj celkovou konverzi Císařských lázní. Během téměř čtyřleté obnovy byla budově vrácena její historická podoba a do lázní se opět vrátil život. V rámci několikaleté rekonstrukce proběhly na objektu sanační, stavební a restaurátorské práce, včetně náročné obnovy povrchů v reprezentační části budovy. Drtivá většina společných prostor lázní (historické čekárny, odpočívárny, ordinace atp.) je zdobena fládry, které se podařilo ve spolupráci památkové péče a restaurátorů obnovit ve velmi dobré kvalitě. Do objektu byly navráceny původní vzory iluzivních tapet podle nálezů odhalených během průzkumů.

Restaurováním prošla také tzv. Císařská koupelna (Knížecí lázeň), která byla těžce poškozena výše zmíněnou havárií vody. Jde o tři navzájem propojené místnosti v přízemí objektu, které jsou jako jediný prostor celé budovy zachované v původní podobě, včetně vybavení. V Císařské koupelně se oproti jiným místnostem s fládrovanými povrchy původně uplatnila drahá dřeva, hedvábné tapety a brokátové potahy. Celkově je nutné vyzdvihnout restaurátorské a stavební zásahy jak v Císařské koupelně, tak v čelní (reprezentační) části objektu, kterými se povedlo navrátit těmto interiérům podobu, jakou mohly mít na konci 19. století.

V čem je dokončená konverze objektu naopak spíše zklamáním, to je ztráta a rezignace na prezentaci velké části původních technických součástí stavby. Většina byla zničena již v průběhu druhé poloviny 20. století a zbytky historického vybavení zmizely

Obr. 5. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, Zanderův sál, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

Obr. 6. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, hlavní schodiště, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

na konci minulého a počátku současného století. Týká se to především zařízení pro pohyb rašelinových van po budově. Bohužel, vzhledem k novému využití někdejšího obslužného dvora jako koncertního prostoru nebylo možné opětovně umístit dochované součásti (především litinové nosné konstrukce) a kvůli vybudování technického zázemí budovy byl zcela zničen podzemní spojovací krček mezi budovou lázní a tzv. rašelinovým pavilonem, který leží v těsném sousedství budovy. Původní technologie, pro které byly Císařské lázně světovým unikátem, jsou dnes tedy ve své komplexnosti neprezentovatelné, což je nesmírná škoda.

Velmi nešťastný je také fakt, že do celkové obnovy nebyl zahrnut rašelinový pavilon, takže jakkoliv jde o neoddělitelnou součást budovy Císařských lázní, je v havarijním stavu a hrozí naprosté zničení tohoto historického srdce provozu celého lázeňského komplexu.

Další využití budovy Císařských lázní

V rámci plánované prezentace Císařských lázní jako památkového objektu se proto její velká část zaměří na zdůraznění důležitosti budovy, a to nejen jako umělecky hodnotné stavby, ale právě jako signifikantní technické a balneologické památky evropského, potažmo světového významu. To, co nemohlo být zachováno nebo obnoveno v rámci konverze objektu, proto bude součástí expozic a návštěvnických okruhů.

Císařské lázně by měly být pro veřejnost otevřeny po celý rok, každý den v týdnu. Oproti jiným památkám a pamětovým institucím v regionu tak nebude provoz limitován návštěvnickou sezonou (jako například u klasických památkových objektů) nebo omezením plynoucím ze zavedeného zvyku volných pondělků v muzejních objektech. V rámci regionu vznikne nová organizace pamětového charakteru, která bude moci nabídnout místním obyvatelům i návštěvníkům širokou škálu kulturního využití.

Císařské lázně budou prezentovány především prostřednictvím tří expozičních okruhů s různými obsahy. Na prvním místě je to budova jako celek. Samostatně, nebo

Obr. 7. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, chodba v přízemí, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

s průvodcem má návštěvník možnost projít veřejně přístupné prostory celé stavby, poznat nejen uměleckou výzdobu, ale seznámit se i s původní unikátní technologickou stránkou provozu a také se současnou moderní vestavbou multifunkčního sálu v atriu – původním obslužném dvoře lázní. Součástí tohoto okruhu jsou i reprezentační prostory Zanderova sálu a bývalé čekárny a odpočívárny v prvním patře.

Samostatným okruhem je moderní muzejní expozice v prostorách bývalých koupelen v přízemí objektu. V rámci této části interiéru bude návštěvník seznámen s dějinami lázeňství a balneologie jako s kulturním a dějinným fenoménem, ale také s významnými návštěvníky lázní či s léčivými a minerálními prvky, které místní lázně po staletí využívají – počínaje slatinou (rašelinou) a vřidelní vodou a konče vřídlovcem jako „odpadním“ produktem lázeňského provozu. Těžištěm muzejní expozice jsou vzorové koupelny. Ty byly obnoveny podle historického stavu s prezentací tří nejdůležitějších druhů lázeňských procedur, které Císařské lázně nabízely – slatinné, uhličitě minerální a uhličitě vřidelní koupele. Koupelny se skládají z vlastní lázně a předsíně. Jsou opatřeny původními či případně druhotně použitými obklady a dlažbami. Na stěnách je obnovena šablonová výmalba a také došlo k restaurování dochovaného vybavení – lenošek, toaletních stolků a drobného mobiliáře.

Posledním návštěvníckým okruhem je vlastní Císařská koupelna (Knížecí lázeň), tedy luxusní prostor v přízemí Císařských lázní, která bude vzhledem ke svému významu a hlavně vzácnému vybavení přístupná jen v malých skupinách s průvodcem.

Velmi specifickým prostorem celé budovy je nový multifunkční sál v atriu. Vstup do něj se nachází v suterénu budovy a je propojen se šatnou a bufetem, které slouží především jako zázemí pro pořádání větších společenských akcí. Samotná vestavěná konstrukce sálu

Obr. 8. Karlovy Vary, Mariánskolázeňská čp. 306, strop hlavního schodiště, zdroj: NPÚ, ÚOP v Lokti, foto: Lubomír Zeman, 2023

je samonosná, tvořená ocelovými nosníky sestavenými do pevné prostorové sítě a založená na šesti bodových základech z mikropilot. Navíc umožňuje různé úrovně konfigurace jeviště a hlediště, takže během krátké doby je možné sál přizpůsobit pro koncert symfonického orchestru, komorní hudební produkci, filmové představení nebo pro kongresy, semináře či společenské akce. Je to možné zejména díky specifickému systému elevace, který dokáže srovnat jeviště i velkou část hlediště do jedné rovny plochy. V běžném návštěvnickém provozu bude na stěny atria promítán videomapping, který přiblíží původní provoz budovy, ale také přírodní živly, spojené s lázněmi a léčebnými procedurami.

Restaurování dekorativních nástěnných maleb Maura Fuchse v klášteře premonstrátů v Teplé

Daniela Prekop Staňková

V rámci projektu vzorové obnovy kláštera premonstrátů v Teplé byl v letech 2008–2015 na části nástěnných maleb, jejichž autorem je Maurus Fuchs, proveden restaurátorský zásah. Maurus Fuchs (1771–1848), narozený v Tirschenreuthu, byl malíř především nástěnných maleb, ale také oltářních a závěsných obrazů s náboženskou tematikou. Malířskému řemeslu se učil pravděpodobně u svého otce Víta Fuchse. Zpočátku působil ve svém rodišti a okolí, později odešel za prací na české území. Právě v Čechách, přesněji v klášteře premonstrátů v Teplé, se můžeme setkat s jedním z nejrozsáhlejších souborů Fuchsových maleb. Jsou zde dochovány jak malby na plátně, tak i nástěnné